

suoraa päätä saunanlauteilta mitään päällensä panematta alastomana. Kesä, oli lämmin kesäilta ja soutivat sinne niemenkärkeen, josta ääni kuulu. Sieltä löysivät yhden tytön, joka oli käynyt rippikoulua ja huuteli kotiinsa tulkaa ottamaan. Ja se kaiku antoi sinne meidän saunalle tulkaa auttamaan.

Ja nämä kaks, jotka olivat kesken löylyjensä alastomana soutaneet niemenkärkeen, niin sanovat, he olivat aika vihasia tytölle, mutta eihän sille mitään voinu. Se sai joka tapauksessa sitten, sen kotiin kuulu sitten lopuksi se ääni ja ne tulivat sen ottamaan.

Jos minä myöhemmin jotakin muistan vielä isästäni, sillä hän oli hiukan erilainen, erikoinen siellä hämäläisten joukossa, niin minä voin siitä jatkaa. Tällä hetkellä en muista muuta.

Mutta minun äitini oli aivan tavallinen hämäläinen, hämäläisnainen, joka teki ahkerasti työtä ja sai paljon lapsia. Sillä oli aina pikkulapsi hoidettavana. Ja hoiti osaks yhden apulaisen avulla karjaa ja ruokataloutta ja muuta semmosta. Hänellä ei ollu yhtään aikaa mihinkään. Ei hän kunnolla päässy edes vanhojen tuttaviansa luokse vierailulle. Varsinkin kun isä erikoisesti aina piti varan, ettei se päässytäkään lähtemään.

Ainoa mitä hän vähän harrasti, hänelle tuli oma uskonnollinen lehtensä, Sanansaattaja. Hän ei paljon luku näitä isän lehtiä, mutta sen Sanansaattajan hän luki säännöllisesti.

Omaa rahaa hänellä ei juuri ollut. Se oli kaikki mitä noin ostettiin, ostettiin myymälöistä ja isä osti Hämeenlinnan kaupungista matkoillansa. Ja äiti huolehti talon naisväen vaatteista, niihin hän sain isältä rahaa, niin että hän sai noita.

Mutta suurin osa niistäkin kankaista kudottiin kotona. Hän oli taitava kankaankutoja. Kudottiin tavallisesti pumpulikankaat, kesäkankaat kaikki kotona ja osaks myöhemmin, myöhemmin myöskin villakankaita.

Minä muistan, ihan mielikuvitukseeni on jäänyt äitini luomassa kangasta, luomassa pumpulikan-gasta, jossa oli kolmea lajia väriä. Oli punasta, sinistä ja valkosta. Ja ne muodostivat, luodessa niille annettiin omat raitansa määrättyssä järjestyksessä.

Ja sitä minä ihmettelen, että kun se kangas oli valmis, niin ei siellä ollu yhtään raita virhettä vaikka siinä me lapset mellastimme siinä ympärillä ja noin hänen oli tarkalleen määrättävä aina kuinka monta lankaa punasta, kuinka monta sinistä ja kuinka monta valkosta. Kaikki oli kuitenkin oikeassa järjestyksessä.

Sitten kudotessa oli taas pantava samanlaiseen järjestykseen, koska siitä tuli ruudullinen pukukangas.

Äitini oli kyllä jo käynyt kansakoulun, mutta silloisissa kansakouluissa ei mitään erikois hienouksia opetettu käsitöissä. Se oli vaan jotakin paikkaamista ja sukan kudontaa ja sellaista ja parsintaa ennen kaikkea.

Mutta niitä minun äitini säännöllisesti hoiti, niin kuin kaikki naiset siihen aikaan, mutta muuten hänen koko elämänsä oli säännöllistä työtä taloudessa ja lasten hoitoa. Hän joutui aamulla, aamulla aikaseen nousemaan, osaks huolehtimaan karjan lypsystä viiden apulaisensa kanssa. Ja sitten laittamaan aamukahvia, sillä työpäivä aloitettiin aamukahvilla ja sitten vähän myöhemmin tultiin aamiaiselle. Ja koko päivä hänellä oli, meni sitten ruoanlaittoon ja lasten hoitoon, melkein, melkein kokonaan.

Oli hänellä sentään pikkusen omaakin ansiota. Isä sai nimittäin ensinnä kaikki talon tulot, mitä tuloja oli, niin ne hoiteli isä ja siitä hän sitten tietenkin antoi talouteen sen verran kun sitä siihen aikaan taloudessa rahaa käytettiin.

Mutta oli äidillä sentään pikkusen omaakin. Hän kesäisin myi kananmunia kesäasukkaille. Mutta se oli aika pientä, mutta ei hänen menonsakaan olleet mitään suuren suuria.

Isäni tilaamia sanomalehtiä hän ei tavallisesti lukenut. Hänelle tuli oma Sanansaattajansa, joka oli aivan yleisesti naisten lukema sanomalehti siihen aikaan.

Nuoruudessaan hän oli ollut hyvä tanssija ja vieläkin kertoi jonkun verran niiltä ajoilta, mutta naimisiin mentyään isän kanssa, niin hänestä tuli oikea koti, kotiemäntä, joka ei käynyt vierailul-lakaan juuri missään. Paitsi että hänellä ei siihen ollut paljon aikaa, niin se oli sen ajan, ajan ajatussuuntaan kai kuului, että naisväki naimisiin mentyään eivät enää paljon seurustelleetkaan.

Hän kuoli suhteellisen nuorena. Muistan, olin juuri tullut silloin kesätoimestani, jossa olin kotiopettajana eräässä pohjanmaalaisessa pappilassa kun syksyllä eräänä aamupäivänä äitini tuli, tuli tavallisesta työstään sisälle keittiöön huolehtimaan aamiaisesta ja sytytteli tulta hellan, hellanuuniin. Hellassa oli uunin edessä tiilistä laitettu jonkilainen suojus. Äitini oli kumartuneena siihen ja puhalteli, koitti saada tulta syttymään ja puhalteli sinne hiillokseen. Näin hänet siinä asennossa, mutta sitten hän jäi siihen asentoon ja minua rupes ihmetyttämään, mitä hän siinä niin kauan teki vaikka tuli oli hellassa jo syttynyt. Menin katsomaan ja hän olikin siinä tajuttomana. Hain heti isän, joka otti hänet siitä ja vei sänkyyn ja soitin Hämeenlinnassa olevalle piirilääkärille ja kuvasin tapauksen missä asennossa ja minkälaisena olin tavannut äitini. Piirilääkäri sano minulle suoraan, että hän luulee, että minä olen menettänyt äitini, mutta kysyin eikö voisi jotakin lääkettä antaa, että jos hän vielä siitä virkois. Hän sanoi, että sitä minä en kylläkään luule, mutta voidaan,

hän voi kyllä kirjoittaa reseptin jos voitte hakea sen täältä, jos saatte täältä Hämeenlinnasta. Mutta kuvauksestanne päättäen, luulen että siitä ei paljon enää ole apua.

Lähetin heti miehen ja hevosen Hämeenlinnaan piirilääkärille ja hän sai sieltä jonkinlaisen, apteekista jonkinlaisen lääkkeen, jota annoimme äidillemme, mutta hän ei tullu enää tajuihinsa vaan kuoli siihen.

Olin kotonani ja järjestin äitini hautajaiset ja jonkin verran näitä sisarusteni asioita. Ja hankin sinne kotiapulaisen, joka huolehti vastaavista, joka huolehti karja, ennen kaikkea karjanhoidosta ja talossa olevien miesten ja kotiapulaisen taloudenhoidosta. Ja matkustin sitten uudelleen Helsinkiin opintojani jatkamaan.

Äitini kuoli syksyllä 1904. 1903 olin suorittanut keväällä ylioppilastutkinnon ja ollut siellä juuri yhden vuoden, yhden vuoden opiskelijana ja seuraavan kesän olin kotiopettajana pohjanmaalla eräässä pappilassa. Kerron siitä sitten myöhemmin.

Isäni oli tällä tavalla jäänyt leskeksi ja hoiteli taloa samaan malliin kuin aikasempaankin. En osaa sanoa kuinka hyvin se uusi apulainen siellä sitä, naisapulainen sitä hoiteli, sillä olin silloin sittemmin Helsingissä opiskelemassa.

Isäni harrasti kalastusta niin kuin aikasempaankin ja myöskin hoiteli sitä, sitä kalastustarkastajan sille antamaa tehtävää. Kävi mittaamassa veden lämpöä ja seuraamassa kalojen kutemista. Hän joutui muun muassa seuraavana keväänä, muistan tapauksen, olin silloin jo kotona kun hän tuli eräänä sunnuntai aamuna tavan mukaiselta reitiltään ja kerto, että talo on saanu uuden lisämaan, on saanu saaren. Oli edellisenä päivänä ollu kova tuuli ja se oli irroittanu, irroittanu sen jostakin vastakkaiselta rannalta maapalan, joka oli noin tavallisen huoneen kokoinen siinä olevine puineen. Ja se oli ajautunut, ajautunut meidän taloon kuuluvan Uittamonimisen saaren rantaan. Isä oli koittanut kiinnittää sitä jollakin seipäällä siihen ja tuli kotiin ja kertoi, kertoi leikissään, että nyt on talon pintaala kasvanut. Ja anto sille saarelle uuden nimenkin, Helluntai, koska se oli helluntai-päivänä, helluntai myrskyssä tullut sinne.

Mutta ei hän kauan saanut tätä lisämaatansa pitää, sillä tuli tuuli toiselta suunnalta, irroitti sen ja ajo sen, ajo sen varsinaiselle suurelle Vanajavedelle ja mihinkä rantaan se sitten kiinnittyi, siitä minulla ei ole tietoa.

Näiltä ajoilta muistan vain erään kohdan. Jaa oikeastaan se oli vielä äitini eläessä, oli paikkakunnalle tullut kesäasukas, asuen Siukolassa järven toisella puolella, joka harrasti valokuvausta ja oli jokinlainen taiteilija. Ja samalla myöskin harrasti jonkinlaista, Kalevala harrastukset olivat tulleet

aika yleiseksi. Ja sen aiheisia näytelmäkappaleitakin oli näytelty siellä ja isäni oli niissä ollu mukana. Ja tämä taiteilija ja valokuvaaja valokuvaili, koitti saada aikaan valokuvausta Kalevalasta. Ja sitä varten hän oli mielestään löytänyt sopivan aiheen, isäni sopivasti seppä Ilmariseksi. Talon lähellä oli vanha paja. Ja tää vanha paja luultavasti kiinnitti tämän taiteilijan ja kansantaloustieteilijän huomiota ja sen takia hän valokuvas sen ja minun isäni pantiin näyttelemään siellä seppää. Mutta en minä ole missään nähny näitä kuvia. Mahdollisesti jossakin kokoelmassa olis. Mutta ei ne luultavasti olleet sittenkään niin onnistuneita, että niistä olis saatu mitään kirjallisuuteen sopivaa.

Isäni elämä jatkui leskenä jonkun aikaa. Kunnes paikkakunnan, paikkakunnan eräs talon isäntä, joka muisti minun isäni nuoruuden aikoja, muisti, että oli, rupes puhemieheks sellaiselle isän vanhalle naistuttavalle, jonka mies oli myöskin kuollut ja leski.

Ja niin tuli muutaman, parin vuoden kuluttua isäni meni uusiin naimisiin Hauholaisen talon omistajan lesken kanssa, jolla oli kaksi aikuista poikaa, joillekka hän luovutti talon ja muutti sitten tietenkin isäni luokse.

Paikkakuntalaiset väittävät, että hän oli noin suorastaan rakastunut jo iäkkäillä päivillään. Joka tapauksessa minun käsitykseni tästä avioliitosta on ollut suhteellisesti suopea. Hän oli todennäköisesti suorastaan nuortunut ja vieläpä rakastunutkin.

Hoitelivat yhdessä taloa aika onnistuneesti. Muun muassa rakennus korjattiin uudelleen ja, ja. Suhteellisesti vähän aikaa silloin, silloin kotonani siihen aikaan kun minulla tämä äitipuoleni siellä oli. Sisaristani lähetettiin osa Hämeenlinnaan kouluun ja myöhemmin niistä yks ja toinen tuli minunkin luokseni Helsinkiin.

Tämän jälkeen alotankin uuden jakson. Alotan kuvaukseni tulostani Helsinkiin ja osask ylioppilas-elämästä ja ne havainnot mitä minä silloisesta Helsingistä tein.

Kun suorittanu ylioppilastutkinnon ja sen perusteella pääteltyt opiskelusta, niin ei minulla ollut muuta mahdollisuutta kuin matematiikan lukeminen, sillä siinä minulla oli hyvä laudatur, muut olivat enemmän tai vähemmän alempia arvosanoja.

Ensimmäinen tehtävä syksyllä Helsinkiin mennessä oli syksyllä 1903 Helsinkiin mennessä oli asunnon hankinta. Siinä suhteessa oli, satuin, satuin oikeastaan aika onnistuneesti sillä en olis Helsinkiä tuntenu ja minun hakemiseni siellä olis ollu vähän, asunnon hakemiseni olis ollu siellä vähän huonoa.

Mutta minulla oli luokkatoveri, jonka tuttavalla perheellä oli siellä sellainen niin kutsuttu koulu-asunto, jonka lapset olivat opiskelemassa Helsingissä ja joille oli sitten vuokrattu huoneisto ja palkattu hoitaja. Ja näillä oli silloin yksi huone vapaana ja hän toimitti minua sinne ja siinä oli myöskin sen verran ehtoo, että minä sain sen huokeemmalla tämän asunnon huolehtimalla jonkin verran asunnon omistajan nuorimmasta pojasta, joka paraillaan tuli maaseudulta kaupunkiin ja kävi valmistavaa koulua. Ja oli tunnettu hiukan rajun luonteiseksi.

Ja niin jouduin tyypilliseen Helsinkiläiseen koululaisasuntolaan.

Siellä oli pienillä luokilla oleva poika ja sitten keskikoulussa oleva tytär ja sitten tämä alotteleva, valmistavassa koulussa oleva poika, Valtter, jonka käytöstä minun piti jollakin tavalla valvoa ja sain sen perustalla huokeemman asunnon kuin muuten.

Tätä täyshoitolaa hoiti eräs aatelisneiti yli kuuskymmentävuotias. Niitä tyypillisiä helsinkiläisiä, silloisia helsinkiläisiä naisia, jotka, joiden vanhemmat olivat, olivat köyhtyneet ja eivätkä jättäneet mitään suuria perintöjä lapsilleen. Ja joista jotkut tyttäret olivat jääneet naimattomiksi ja joutuivat sitten suhteellisesti varattomissa oloissa hoitamaan itse oman taloutensa.

Ja niin oli tämäkin, tämäkin täyshoitolalainen neiti ollut aikoinaan helsinkiläisen virkamiesperheen tytär. Ja hänen omista kuvauksistaan päättäen ja hänen silloisesta vielä ulkonäöstään päättäen oli ollu kaupungin kaunotar. Ja tanssiaisten haluttu, haluttu tanssia. Ja hän kertoi jonkun verran minulle sen aikuisesta helsinkiläisestä elämästä. Hän kuului muun muassa siihen jonkinlaiseen toimikuntaan, joka keräs rahaa ylioppilastalon perustamiseen ja oli mukana ylioppilastalon vihkiäisissä, niitten tanssiaisissa. Jos hänen kuvauksensa oikein paikkaansa pitää, niin hän oli melkein niitten kuningatar.

Muuten hän kuvauksissaan oli jollain tavalla elämässään pettynyt ja moitti yhtä ja toista.

Varsinkaan hän ei, teki vähän pilkkaa papista ja oli, suhtautui aika kriittisesti muutenkin silloiseen elämään.

Mutta toisinaan hän vilkastui ja innostui kertomaan oman nuoruutensa ajoista ja kuvas niitä tanssiaisiakin. Ja minulle erikoisesti mieleen naisten puvuista hän kertoi. Siihen aikaan oli laahukset kaikilla nuorilla naisilla. Ja juhlan alku puolesta osassa ne olivat, sitten kun alkoi tanssiaiset, niin naiset menivät joukolla naistenhuoneeseen ja riisuiivat laahustimet pois, jotka olivat napeilla taikka hakasilla kiinnitettynä pukuihin.

Minä sain aivan toisenlaisen kuvauksen elämästä ja maailmasta tältä hiukan kyynilliseltä ja noin nurjamielisesti suhtautuvalta entiseltä kaunottarelta.

Opiskelutovereistani, jaa ensinnä sentään tästä, tästä Valtterista jonka tavallaan holhoojaks minä jouduin. Se oli tyypillinen maalaispoika ja hiukan itsepäinen ja omalaatuinen. Eikä sen harrastukset olleet ihan niin kaupunkilaisia kuin muut. Siihen aikaan oli Helsingissä vielä koululaistappeluitakin. Muun muassa ruotsalaiset ja suomalaiset koululaiset tappelivat, varsinkin siellä niillä seutuvilla joissa nykyään on Normaali lyseo ja vähän matkan päässä oli ruotsalainen koulu, niin siellä oli silloin tällöin koululaistappeluita.

Mutta Valtter oli kyllä tappelupukari, muttei Valtteri ottanu osaa näihin suomalaisten ja ruotsalaisten välisiin tappeluihin, sillä hänhän oli, kuului ruotsalaisiin ja maaseudulla asuessaan hän oli tutustu tietenkkin suomalaisiin, eikä hänellä ollu mitään syytä tapella suomalaisia vastaan vaikka hän ruotsalaista koulua kävikin.

Helsingissä oli myöskin venäläinen kimnaasi. Se oli siinä silloisen Feltinkadun varrella jokseenkin vastapäätä ruotsalaista teatteria. Minä en varmuudella tiedä missä Valtterin koulu oli, mutta joka tapauksessa hän tuli kai kulkemaan siitä lähettyviltä ohi ja tapas aina näitä venäläisen kimnaasin koulupoikia ja todennäköisesti ärsytti niitä. Minä jouduin kerran todistamaan erään kohtauksen. Asunto jossa asuimme oli puutalo, Pikku Robertinkadulla, kadun varrella ja kaksi kerroksinen. Meidän asunto, jossa tämä minun koululaiskotini oli, niin se oli toisessa kerroksessa ja sinne tultiin pihalta korkeita portaita ylös. Yläkerran ovesta oli lasiruutu. Kerran sitten ollessani, sattumalta olin kotona kun ovikello soi vimmatusti. Menin kiireesti katsomaan mitä siellä olis hätänä ja näin Valtterin sitten siellä oviruudun takana hätäntyneenä ja avasin kiireesti oven. Kun olin saanu oven auki, Valtteri livahti sisälle ja pani heti lukkoon. Ja kun minä kurkistin ruudusta alas portaille, niin se oli täynnä venäläisiä kymnasisseja. Ne erottautui niin selvästi, sillä niillä oli aina oma uniformunsa. Muistaakseni jokin harmaa, harmaa semmosen sotilassynellin mallinen ja omalaatuinen lakkinsa siinä.

Jos pojat olisivat saaneet, ne kymnasissit olisivat saaneet Valtterin kiinni, niin ties mitä olis tapahtunu, mutta nyt ne kunnioittivat sen verran lukittua ovee, että ne hiljalleen vetäytyivät sieltä pois.

Torui hiukan Valtteria ja sanoin, että anna niitten olla rauhassa ei ne sua silloin hätyytä. Mutta Valtter oli tappelupukari kyllä kai sillä oli myöhemminkin niitä pikku tappeluja, mutta aina se näytti jollakin tavalla niistä selviävän.

Oli sillä muitakin semmosia tapoja, joita, joittenka takia niin kai olivat sillä tällaisen naisopiskelija apua pyytäneen.

Kerran näin kun hän tuli minun huoneeseeni ja akkunasta vilkkaasti katseli kadulle. Pikku Robertinkadulla kulki muistaakseni siihen aikaan raitiovaunu. Ja juuri kun tää raitiovaunu tulee, niin siinä tapahtuu pikkunen räjähdys ja vaunukin vähän minun silmissäni heilahteli, mutta meni

kuitenkin ilman mitään. Valtteri oli joko laittanut tai jostain saanut jonkinlaista räjähdysainetta ja kun se pani sen sinne kiskoille, niin se akkunastani näki kuinka vaunu heilahti ja taas toruin Valtteria. Mutta en teidä kuinka ne minun torumiseni silloin autoivat, mutta joka tapauksessa kun minä jouduin sieltä sitten muuttamaan pois saadessani sopivan asutokumppanin seuraavana vuonna, niin en minä joutunu seuraamaan Valtterin koulunkäyntiä. Mutta vuosia myöhemmin olen kuullut, että samalla Valtterilla on ollut sateenvarjotehdas Tampereella ja hyvin toimiva, niin että kai se Valtteri selvis siitä koulustaan ja oli hankkinut itselleen aika hyvän ammatinkin.

Olin syksyllä jo ilmoittautunut yliopistoon. Siellä oli joitakin minun Hämeenlinnalaisia poikia aikasempaa ja ne olivat minua jonkun verran opastaneet. Ja nämä opastajat juuri ne suosittelivat minulle silloin silloisen tavan mukaista, että ensimmäisellä lukukaudella olis paras suorittaa niin kutsuttu proekstersisio ja niin kutsuttu pikku teologia. Proekstersisio oli pieni koe, jostakin vieraasta kielestä. Tavallisempi kieli oli siihen aikaan saksa. Minä en tiedä opetettiinko muita kieliä, oliko siinä muita kieliä vaihtoina ensinkään. Siinä ei ollu silloin ainakaan vielä ketään erikoisopettajaa vaan tiedekunnan opettaja omilta aloiltaan, omilla aloillaan suorittivat sitä.

Minä olen suorittanut sen botaniikan professori Elvingillä. Silloin oli jokaisen ylioppilaan suoritettava opintojensa aikana ja tavallisemmin koitettiin suorittaa se juuri alkaessa, niin kutsuttu proekstersisio. Se oli kielikoe, joko saksan taikka ranskan kielessä taikka sitten, niille jotka lukivat kieliä myöskin latinan kielessä. Minä tietenkin otin sen saksan kielessä, koska se oli niin kutsuttu pitkä saksa, jota olin koulussa suorittanut. Tämän tentin suoritin professori Elvingille. Siihen aikaan oli ylioppilaita niin vähän, ettei ollu mitään erikois professoria sitä varten vaan tavalliset tiedekunnan professorit suorittivat. Aihe muistaakseni oli sen ajan juuri akteelliseksi tulevaa kehitysoppia ja olin jonkun verran silloin jo lukenut tätä saksan kielellä, joten terminologia ei ollu aivan tuntematonta. Ja läpäsin siitä heti ensimmäisellä kerralla.

Toinen tutkinto joka suoritettiin ylioppilaaksi opiskelun alku aikoina oli niin kutsuttu pikku teologia. Eli viralliselta nimeltä yksityis, yksityinen tutkinto jumaluusopissa. Siinä oli määrättyjä kirjoja, siinä oli vähän kirkkohistoriaa ja sitten siinä oli jonkinlaista kristinopin moraalia koskevaa kirjallisuutta. Niitä oli jo koulussa luettu ja ne nyt oli enemmän tuttua minullekin.

Hämmästyin saadessani opintokirjaani merkinnän ja siinä arvosana laudatur. Olen sen jälkeen aina vähän silloin tällöin tilaisuuden sattuessa kehumut, että minä olen suorittanut yksityisen tutkinnon jumaluusopissa ja saanu vielä laudaturinkin.

No, ja luentoja aloitin tietenkin kuunnella, kuunnella sehän kuului opiskelijain hommiin. Kuuntelin, aloitin tietenkin matematiikasta jota olin suunniteltu silloin pääaineekseni. Kuuntelin luentoja analyyttisessä geometriassa ja lukuvuoden lopulla suoritinkin sen osan matematiikan tentistä, nimittäin analyyttisen geometrian. Fysiikassa kuuntelin myöskin alkeisluentoja ja samalla, jos minä oikein muistan, niin pääsin myöskin fysiikan käytännöllisiin töihin, joita hiljalleen laboratoriossa suorittelin.

Kävin myöskin kemian luennoilla. Mutta ensinnäkin ne olivat ruotsinkielellä ja toiseksi kemia oli täysin tuntematon aine meillä silloin. Koulussa ei, meidän koulussa ei silloin niitä luettu ensinkään ja enkä osannu edes aavistaa kuinka paljon minun olis pitänyt sitä oppikirjasta lukea ja niin sainkin reput. Ja sillä tavalla, jos myöhemmin, myöhempien harrastuksieni johdosta kemian opiskelu jäikin sillä kertaa. Ryhdyin siihen vasta sitten, sitten myöhemmin jo kun olin varsinaisen opiskelun jo päättänyt.

Kuuntelin fysiikan luentoja ja kaikesta päättään siinä oli töihin oli sisäänpääsy tentti, jonka minä läpäsin, sillä aloitin muun muassa juuri fysiikan töitten tekoa. Niissä saatiin kirjallinen selostus kustakin töitten tekemisestä ja kun se oli tehty, niin sen perusteella mitä siitä tuloksia saatiin, kirjoitettiin selostus ja se vietiin asianomaiselle professorille. Töitä tehtiin aina kaks oppilasta yhdessä.

Tämä oli nyt lyhyesti se mitä minä ensimmäisellä lukuvuodella jouduin tekemään yliopisto opinnoissani. Mutta ratkaisevana tekijänä on ollut eräs toinen, eräs tapaus, joka ei suoranaisesti liity Helsingin yliopiston opiskeluihin, mutta joka ratkaisevasti tavallaan vaikutti minun opiskelu suuntaani. Tarkoitin, Helsingin yliopistoon tuli luennoimaan ruotsinmaalainen professori Svante Arrhenius, joka luennoi uudemmistä tähtiteorioista. Menin tietenkin kuuntelemaan sitä varsinkin kun oli fysiikan luennoilla professori erikoisesti huomauttanut, että meidän velvollisuutemme on mennä kuuntelemaan ruotsalaisen professorin luentoja. Se oli ruotsinkieltä, jota en ollu kuullu juuri puhuttavan, olin sikäli kun minä ruotsia osasin, oli se vaan kouluruotsia. Se oli toisin sanoen ruotsinkielestä suomentamista ja jonkin verran ruotsinkielisiä kirjoituksia kirjottaa. Mutta suullista puhetta kuulin oikeastaan ensi kerran tullessani Helsinkiin helsinkiläisissä myymälöissä ja muissa sellaisissa, mutta se oli jo aivan erilaista kuin tähtiteorian luennot. Mutta sen verran pääsin sentään asiasta perille, että asia rupes minua innostuttamaan. Hankin, joko ostamalla taikka lainakirjastosta kyseessä olevan professorin teoksen, joka kosketteli tähtimaailmoja ja tähtimaailmojen syntyä. Ja luin sen suurella innostuksella. Samaan aikaan alkoi innostus myöskin varsinaiseen niin kutsuttuun Darwinismiin, siis varsinaiseen elollisen maailman kehitysoppiin. Hankin sitä varten kirjallisuutta, en oikein muista, mutta kai minä ylioppilas kirjastosta jotakin sain, mutta ennen kaikkea sain eräältä Hämeenlinnan lyseossa edellisenä vuonna ylioppilaaksi tulevalta Yrjö Kajavalta siinä

suhteessa kirjoja. En tiedä mistä, hän kai onnistui niitä saamaan, saamaan jostakin yliopiston kirjastosta taikka ehkä oli niin innostunut asiaan, että osaks ehkä vaikka olikin varaton niin opiskelija niitä osti.

Hänen kanssaan keskustelimme myöskin asiasta ja sain hänestä oikeastaan sellaisen asiantuntijaoppaan, että loppujen lopuksi innostuin niin asiasta, että vaikka opintosuunnitelmani alkuperäisesti olivatkin toiset, eikä niihin kuulunut ensinkään eläinoppia, menin kuitenkin professori Palmenin luennoille, jossa hän luennoi ensinnä, etupäässä näihin kehitysoppiin nojautuvaa, nojautuvaa eläinoppia. Asia innosti minua vielä enemmän, niin että valmistauduin menemään niin kutsuttuihin tsotonintöihin, se tahtoo sanoa eläinten leikkelytöihin. Ja lueskelin siihen kuuluvia kirjoja. Ilmiö, tämä jota suomessa edusti professori Palmen oli kansainvälinen silloin ja sitä pohdittiin varsinkin keski, sekä Englannissa että Saksassa ja se jako usein sivistysmaailman kahteen ryhmään. Toiset, jotka puolustivat uusinta teoriaa ihmiskunnasta ja toiset, jotka sitä vastustivat.

Kuuntelin professori Palmenin luentoja eläinopista. Professori V. A. Palmenin tsolongion opetus eros sillä tavalla vanhemmasta opetuksesta, että hän toi, teki luentojensa ohella myöskin niin kutsuttuja eläinten leikkelyharjoituksia, joissa noin tutustuttiin suoraan eri eläinryhmien rakenteisiin.

Paitsi luennoissaan hän erikoisesti aina painotti sitä seikkaa, että, mutta sitä paitsi hänellä oli järjestetty monipuolinen niin kutsuttu eläintenleikkelyharjoitus eli niin kutsuttu tsotoomi. Ja minäkin pyrin sellaiseen. Sitä varten menin niin kutsuttuun sisäänpääsy tenttiin V. A. Pamenille. Siitä on minulle jäänyt määrätynlainen kuva, josta olen ennenkin, jota olen ennenkin kertonut. Palmen toi suoraan eihän mitään teorioita muita, mitään muita semmosia kysellyt, vaan toi eteeni linnun luurangon ja siinä ollessa näytti minulle rintalastaa ja siinä olevaa harjannetta. Ja kysyi, mitä tarkoitusta varten se harjanne siinä oli. En osannu siihen suorastaan vastata, mutta olin saanut kuulla, että Palmenille ei pidä koittaa arvata mitään näissä tenteissä vaan koittaa tehdä johtopäätöksiä ja vastata sen mukaan. Vastasin silloin, että sillä on jotakin tekemistä lentämisen kanssa. Sain vastauksen, aivan oikein, mutta ette suinkaan te tarkoita, että se halkasee ilmaa paremmin. Siihen vastasin, en, sillä siinä on peitteenä vahva höyhenpeite ja lihakset. Niin juuri, sanoi professori. Siihen kiinnittyy voimakkaat siipiä liikuttavat lihakset.

Tämä oli niin tyypillinen professori Palmenin tenttikysymyssarja, että olen sitä monellekin kertonut.

Sitten hän toi minulle yölepakon luurangon ja kysyi tunnenko minä sen, minkä luuranko se on. No tunsinhan minä yölepakon. Silloin sanottu professori taas rupes nauramaan ja sanoi, ajatelkaas, täällä oli eräs poika, joka sanoi, että se oli sammakon luuranko. Ja nauro sille makeesti. No minustakin se oli vähän noin hiukan ihmeellistä. En kysynyt sentään, miten pojan tentti kävi, sillä

kerrottiin monenlaisia juttuja niistä professori Palmenin tentistä, kuinka se saatuaan vallan ihmeellisiä vastauksia, teki välistä noin sen alan opiskelun mahdottomaksi.

Professori Palmenin luennot olivat siihen aikaan niin haluttuja ja kun hänen vanha luentosalinsa, joka oli yliopistorakennuksen alakerrassa professorien huoneen vieressä, oli häneltä kielletty siitä syystä, että professori, sen jälkeen kun professori Palmen oli ottanut niin kutsutut tsotoonintyöt eli käytännölliset työt opiskeluunsa, niin vieressä olevat, asustavat professorit sanovat, että Palmenin huone haisee niin paljon pahalta että se siirrettiin pois yliopistorakennuksesta. Se oli Fabianinkadulla eräässä rakennuksessa, joka oli aikasempana ollu yksityisasunto eikä siis millään tavalla opiskelulaitokseen sopiva. Myöskin luentosali, jossa luentoja pidettiin oli noin suhteessa siihen oppilasmäärään suhteellisesti pieni. Se oli aina tupaten täynnä.

Muistan miten kerran, kerran ulos mennessä, oli tavallinen kapea helsinkiläisasuntojen ovi ja meitä meni kiireesti siitä, koitti mennä lävitse, siinä oli tungosta. Silloin joku miesylioppilas oli sitten minulle niin kohtelias, että varas minulle tilaa mennä, niin silloin minä kuulin takaani karkean äänen, joka sanoi, mitä noille kohteliaita olette kun ne kerran ovat tänne, tarkoitti nimittäin naisille, kun ne kerran ovat tänne tunkeutuneet meidän joukkoomme, niin pitääkööt puoliansa. Se oli kylläkin reilusti sanottu ja kyllä ne naiset siellä sitten loppujen lopuksi ovat puoliansakin pitäneet. Jouduin sitten myöhemmin, siitä oli jo aikoja, siitä on jo aikoja, eräässä naisseurassa pitämään pienen, pienen esitelmän naisten opiskeluista. Ja otin silloin selvää, silloisten tilastojen mukaan oli naiset enemmistönä kaikissa muissa tiedekunnissa paitsi juridisessa.

Niin että niin ovat ajat muuttuneet.

Jatkan myöhemmin varsinaisesta opiskelusta, mutta kerron sitä ennen hiukan ylioppilaselämästä. Niistä ensimmäisinä opiskeluvuosinani tulin hämäläiseen osakuntaan. Siellä ei ollut, ei meitä ollut naisia siellä opiskelemassa kuin neljä tai viisi ja niistäkin oli yksi Onerva Lehtinen, joka oli etupäässä runoilija ja kävi sen mallisilla luennoilla ja ehkä oli enemmän seuran halusta kuin varsinaisesta opiskelusta tullut osakuntaan. Samoin muutkin opiskelijat, naisopiskelijat nekin olivat vaan toisessa tiedekunnassa. Olin ainoa nainen joka opiskeli matemaattisluonnontieteellisessä tiedekunnassa.

Kävin ensimmäisenä vuonna tietenkin säännöllisesti kaikissa luennoissani ja koitin niitä, niitä töitä joihin olin päässyt, tehdä ahkerasti. Mutta yhtä ahkerasti kävin myöskin osakunnan kokouksissa ja pyrin saamaan jonkinlaista yleiskuvaa osakunta elämästä.

Jokaisella osakunnalla oli iltakokouksensa joka tiistai ja niissä oli aina jokin erikoismallinen esitelmä. Varsinkin tohtori Ailio piti useita omaan alaansa kuuluvia, kuuluvista aineista esitelmää.

Kävimme muun muassa kerran jonkinlaisella geolokisella retkelläkin Helsingin ympäristössä, jossa hän selosteli sitä kallioperää jollekka Helsinkiä oli rakennettu ja joka sitä ympäröi. En siitä ymmärtänyt yhtään mitään ja enemmän se oli minulle ainakin niin kuin useimmille muillekin semmonen jonkinlainen huviretki.

Olin saanut asuintoverikseni erään jo vanhemman ylioppilaan, joka oli aikasempaan opiskellut, mutta joka sitten muutamista syistä oli jättänyt opintonsa kesken ja tuli sitten jatkamaan.

Hän tunsi jo maailmaa ja tunsi helsinkiläistä seurapiiriä ja muita. Sain häneltä kyllä niin aika paljon vihjeitä.

Ja erikoisharrastus siihen aikaan oli helsinkiläisillä ylioppilailla ja ehkä vähän muillakin, oli spiritismi. Ja niin minä, minun asuintoverini toi sen meillekin. Ennen kuin minä oli päässy luonnontieteissä niin paljon perille, että olisin sen suoralta kädeltä hyljännyt, niin se aika ei ollut silloin vielä tullut. Sain lainaks niitä kirjoja perehtyäkseni jouluaikana kotona ollessani niihin. Ja niin sitten sattui kun seuraavassa osakunta kokouksessa tapasin, tapasin silloin jo tuttavaksi tulleen Sulo Vuonion, ^{Vuonion} joka kysyi minulta, mitä olet lukenut jouluaikana. Minä sanoin, spiritismiä. Minä olen lukenut Monte Criston kreiviä, se on kyllä nollaa, mutta sinun on suorastaan miinusta. Ja olin itsekseni oikeastaan tullut jo sanoihin tuloksiin ja niin jäi spiritismi minulta. Ryhdyin uudelleen, uudelleen harrastamaan kehitysoppia ja sitä koskevaa kirjallisuutta.

Siihen aikaan elettiin vielä sitä vaikeata venäläisyyttämis aikaa niin kutsuttua Boprikofin aikaa vaikka Boprikof olikin juuri edellisenä kesänä saanut surmansa, mutta politiikka oli jatkumassa. Ylioppilaat eivät saaneet harrastaa politiikkaa. Poliitiikkaa kyllä oli hämäläisessä osakunnassakin. Se oli jakaantunut selvästi kahteen ryhmään. Toiseen niin kutsuttuun suomettarilaiseen taikka suomalaiseen nuijaan ja toiseen nuorsuomalaisiin. Ja kuraattorivaalista päästään kumpaankin, oli jokseenkin tasaisesti. Ainoastaan yhdellä äänellä sittemmin kuraattorivaalissa voittivat niin kutsutut suomettarilaiset eli nuijalaiset.

Poliittisista syistä siihen aikaan ei ylioppilaat saaneet pitää, niin kuin jo sanoin, mitään poliittisia esitelmiä ja muita. Ylioppilaan harrastus liittyi silloin muihin asioihin. Ja niin olin myöskin ylioppilaskunnassa. Siellä oli järjestetty, järjestetty muun muassa semmosta alkeisopetusta helsinkiläisille. Minä muun muassa opetin, opetin helsinkiläisille talonmiehille matematikkaa taikka sanokaamme laskentaa. Mutta siihen asiaan minä puutun vähän myöhemmin.

Myöskin ylioppilaat olivat järjestäneet semmosia luentosarjoja niin kutsuttua, kansat harrastivat niin kutsuttua kansanvalistusta. Ja niitä luennoitsijoita lähetettiin sitten maaseudulle luennoimaan

joskus kesäaikana taikka jouluaikana. Ja minä liityin myöskin niihin, jotka ilmoittautuivat halukkaaksi lähtemään tällaiselle luentomatkalle. Ja luentoaiheekseni otin tietenkin tämän uuden aineen, josta olin kovasti huvitettu ja kehitysopin. Sen luentojen nimeksi ilmoitin vähän nykyhetkellä, nykyhetkeen asiaa ajatellessa, niin hiukan kaikuvan nimen, mebulososta ihmiseen.

Aiheen olin saanut edellä kuvauksestani ruotsalaisen professori Arheniuksen luennoista ja liitin siihen sitten kaiken sen mitä olin ahminut niin kutsutusta Darwinismista eli kehitysopista aina ihmiseen saakka.

Mutta en ottanu huomioon, että tällainen aihe oli hyvin uutta varsinkin maaseudulle. Valitsin tietenkin luentopaikakseni kotipitäjäni Tyrvännön, jossa samaan aikaan oli eräs toinen opiskelija, josta myöhemmin tuli professori, nimittäin professori Sauli. Hän oli silloin jo vähän noin omissa aiheissaan. Hänestä tuli myöhemmin maatalousopin professori. Hän luennoi sienistä ja sienien käytöstä, sienien ruokaarvosta. Siis aivan käytännöllisestä asiasta kun minä sen sijaan vein ne aivan tonne taivaan tuuliin minun aiheeni.

Sain ankaraa kritiikkiä, en mitään asiallista kritiikkiä tietenkään kotipitäjässäni. Se oli suorastaan jonkinlaista vallankumouksellista ajatusmaailmaa, vallankumouksellista mieltä. Ja pahennusta herätti, ei niin paljon nämä tähtitieteen teoriat ja maapallojen tarinat vaan se että, että minä toin, laskin ihmisen samaan ryhmään kuin eläimet ja varsinkin apinan.

Ja tästä oli seurauksena, että jouduin melkein ulos heitetyksi pitäjästani, kotiseudustani. Ja saivat minun, silloin suhteellisesti tasapuolisen isänikin innostumaan niihin minun vastustajiini.

Toisenlaisen vastaanoton sain sen sijaan Hämeenlinnassa.

Hämeenlinnan työväenyhdistys oli kuullut jostakin tästä minun esitelmäsarjastani ja mahdollisesti kuullut siitä millä tavalla se minun kotipitäjässäni otettiin vastaan, niin ne olivat asiasta huvitettuja ja pyysivät minua luennoimaan sitä samaa luentoa pitämään Hämeenlinnassa. Tein sen. Menin, se oli luultavasti joku jouluaika tai muuta, luennoin siellä, siellä tämän saman luentosarjan jonka olin erikoisesti kirjoittanut valmiiksi paperille, niin että se oli minulla aina käytettävissä.

Sain siellä sellaisen niin hyvän vastaanoton, että he innoistuivat minua pyytämään muuallekin, mutta olin silloin opiskelijana, niin etten siitä päässyt. Mutta sitten myöhemmin kun suomalaiset saivat, kun politiikka muuttui ja suomalaiset saivat uuden, uuden.

Minä sain oikeastaan niin hyvän vastaanoton, että minun muisto siitä oli elävä niin kauan, että sitten kun tuli ensimmäiset yksikamarisen eduskunnan vaalit ja hämeenlinnalaiset hakivat sopivia edustajaehdokkaita, niin ne suunnittelivat muun muassa minua naisten edustajaksi Etelä-Hämeen vaalipiirissä.

Yllättäen suorastaan, tuli minun luokseni Helsinkiin kaksi hämeenlinnalaista, jotka esittivät puolueen, hämeenlinnalaisten puoluetovereittensa pyynnön minun ristimisestäni edustajaehdokkaaksi Hämeen eteläisessä vaalipiirissä.

Yllätys oli niin suuri, että ei minulla ollu minkäänlaista valmista vastausta siihen, mutta kieltäydyin kuitenkin silmällä pitäen sitä, että opiskeluni olivat vähän kesken ja ne olisivat voineet jäädä. Ei minusta luultavasti olis ollu oikein suorastaan kansanedustajaksikaan, en ollu niin paljon perehtynyt politiikkaan vaikka eivät siihen aikaan muutkaan juuri olleet. Sehän oli ihan alkeita silloin kun saimme tämän yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden.

Se, että ei minun, minun luentoni Tyrvännössä mennyt ihan kuuroille korville, sillä sieltä tuli muun muassa eräs rakennustyömies, tuli mua hakemaan ja pyysi, että minä vähäsen hänelle esittäisin ajatuksiani, ennen kaikkea esittäisin sitä maailmojen kehityksestä ja sitten siitä osasta, jota luentoani. Sillä hän väitti, että hän on kertaalleen lukuun raamatun ja tuntee se hyvin mutta nyt hän on tullu vähän toisiin ajatuksiin, että maailma onkin sittenkin vähän toisenlainen, et ei se ole pysyvästi samanlainen vaan että se on muuttuva. Ja ennen kaikkea hän sai minun luennostani sellaisen käsityksen, että maailma on ennen ollut aivan toisenlainen ja että nykyhetkikään ei ole pysyvä vaan että tästäkin tulee jokin, jokin uusi muoto. Ja hän olis halukas kuulemaan tästä, mitä ajatellaan tästä mahdollisesta nykyhetken seuraajasta. Sitähän minä en osannu hänelle mitään sanoa, mutta kerroin nyt vähän sitä mitä minä sinä aikana tiesin. Tämä osoittaa vaan, että aika oli kypsä oikeastaan vähän uusien ajatussuuntien tulemisesta meillekin Suomeen.

Viittasin äsken uuden eduskunnan vaaleihin. Ne oli vilkkaat ja erikoismalliset. Niissä keskusteltiin, keskusteltiin muun muassa, väittelytilaisuuksia järjestettiin eri puolueitten kesken.

Muistan tässä erään, joka minua huvitti aikoinaan. Oli väittelytilaisuus niin kutsutun suomettarilaisten ja sosialistien välillä.

Suomettarilaisten edustaja, en varmuudella muista, mutta minun mieleeni on jäänyt semmonen nimi kuin Rapola, mutta se voi olla joku muukin, joka selvitteli pitkälti, että kuinka sosialisteissa on niin paljon juoppoja, että alkää sitä äänestäkö. Sosialistien joukossa oli muun muassa Tainio silloin. Silloin Tainio vastas tähän ja sano että ja hän väitti vielä, että siellä on muun muassa kaks oikeen suurta juoppoo, Taavi Tainio ja Eetu Salin.

Ja heillä on, suomettarilaisilla, heillä on sellainen raittiusmies kuin Helenius-Seppälä edustajaehdokkaana.

Tähän Tainio nuosi ja vastas, no kyllä on kun sosialisteista löytyy vaan kaks juoppoo, mutta suomettarilaisilla on vaan yksi raittiusmies. Ja sai niin suuret suosionosoitukset, minä luulen, että se sai myös osaks vastustajilta sen sukkeluutensa takia, muttei sisältönsä.

Mutta ei se ensimmäinen eduskunta, jonka lehterillä silloin tällöin myöskin kävin enemmän uteliaisuudesta kuin muusta kuuntelemassa. Ei se, se sittenkin jollain tavalla vaikutti minun elämän kulkuuni, sillä sieltä tuli, Porista tuli ehdokkaana, ehdokkaana Väinö Tanner, josta myöhemmin tuli minun aviomieheni.

Tapasin hänet ensi kerran ylioppilaitten sosiaalidemokraattisen yhdistyksen kokouksessa ylioppilastalolla ja vielä teinihuoneella. Mieleepi on jäänyt nuorimies, joka vakavana kuunteli meitä muita, jotka jo olimme keskenämme tuttavina ja hälisimme ehkä vähän liikaakin. Ja mieleepi jäänyt nuorimies, joka vakavana tätä kuunteli, mutta pieni, pieni hymynväre toisessa suupielessä. Se oli minun ensimmäinen tuttavuuteni, tuttavuuteni tulevan, silloin tulevan aviomieheni kanssa.

Ennen kuin saimme tämän uuden eduskunnan ja sitä edeltävät vaalit ja näitten uusien puolueitten, puolueitten uusi järjestely, niin meillä oli ollu niin kutsuttu suurlakko. Se oli muistaakseni syksyllä 1905. Ylioppilaatkin osallistuivat tähän, tähän ja julistivat tietenkin luentolakon, järjestivät omat komiteansa ja myös ylioppilalat valmistautuivat myöskin jonkun verran aseellisesti, sillä sitä pelättiin, että siitä tulee jo, tulee aseellinenkin kapina. Meitä naisylioppilaita kanssa komennettiin jonkilaiseen järjestykseen ja meille annettiin muun muassa, järjestettiin semmosia sairaanhoitoryhmii ja myöskin järjestettiin siltä varalta kun suurlakko tuli, niin piti olla ruoka, jonkinlainen ruokatarjoilu sellaisille matkustajille, jotka olivat ilman mitään tuttavii jääneet Helsinkiin, eivätkä päässeet millään junilla eikä millään kulkuneuvoilla takasin kotiseudulleen. Minutkin oli valittu erääseen sellaiseen, Meillä oli pieni, meille oli järjestetty Normaali lyseon kellarikerrokseen jonkinlainen ruokala, johon oli annettu määräys Helsingin miliisille, että se osas neuvoa sinne sellaisia, jotka hakivat itsellensä jotakin ravintoa. Se oli hyvin vaatimaton ravintola. Kaikki ruokalat olivat kiinni ja mitään ruoka-aineita.

Eräs viipurilainen ylioppilas oli kuitenkin ehkä enemmän kekseliäs kuin me muut. Hänellä oli joku, tiedossa joku esikaupungissa oleva pikku ravintola ja sieltä hän sai, sieltä hän kävi komentamassa leivänvalmistusta ja sieltä hän toi joukon vastaleivottuja ja vastapaistettuja hapanleipiä meidän ruokalaamme. Sitä paitsi hän jostakin onnistui löytämään yhden tonkallisen maitoa ja sitten suolasilliä. Näitä me tarjosimme sellaisille, jotka olivat ihan ilman ruokaa ja tulivat hakemaan. Muistan muun muassa erään, erään maalaispojan, joka oli vähän noin nolona ja selvitti,

että hän on nyt jäänyt Helsinkiin eikä pääse kotiinsa eikä hänellä ole yhtään evästä eikä yhtään tuttavaa Helsingissä. Hänen on nyt täynynyt tulla tänne yhteiseen ruokalaan.

Hänet ruokittiin ja poika tuli vielä ällistyneemmäksi kun ei mitään maksua otettu.

Vähitellen tällöinen ruokalakin menetti oikeastaan merkityksensä, sillä siellä aina oli useilla Helsingissä olevilla maalaisilla oli setään joku tuttava tai jokin konsti millä se sai sieltä ruokaansa.

Tapasin tällöin sitten entisen hämeenlinnalaisen tuttavani, Väinö Hakkilan. Ja hän sanoi olevansa poliisilaitoksella siellä jossa varsinaiset poliisit oli heitetty, venäläismalliset poliisit oli heitetty pois ja poliisipäällikkö karkoitettu. Poliisipäällikkönä oli kapteeni Jon Kock, joka hoiteli järjestystä Helsingissä. Ja poliiseiksi on komennettu joukko nuoria miehiä ja suurin osa ylioppilaskunnastakin oli kuulu tällaiseen, joitten velvollisuutena oli pitää yllä järjestystä. Niillä oli merkinä usein semmonen valkoinen käsivarsinauha.

En olis ollut nuori nainen jos en olis ollu utelias ja niin menin poliisikamariin. Minullehan sieltä ei voitu tarjota mitään poliisinvirkaa enempää kuin, enempää kuin mitään kirjurinkaan virkaa, mutta minua kehoitettiin huolehtimaan siitä, että he saisivat joskus vaikei muuta niin kahvia. Ja sitä minä koitinkin järjestää.

Minä en olis silloin mihinkään päässy, sillä en tuntenu helsinkiläisiä eikä minun ruokala taikka minun täysihoidola emännälläni olis ollut mahdollisuuksia ruokkia kokonaista poliisikamarin henkilökuntaakaan. Mutta sinne ilmestyi sitten eräs toinen, toinen naishenkilö, joka oli vanha helsinkiläinen ja jonkun verran ehkä tottunu jo vähän poliittisiin hommiinkin.

Tämä oli vanha, vanha helsinkiläinen ja niitä ensimmäisiä ylioppilaita, naisylioppilaita Helsingin yliopistossa ja hänellä oli koti Helsingissä ja hänellä oli tuttavapiiriä, josta hän sai ostetuksi kahvileipää ja järjesti kahvinkeiton. Minä järjestin kahvipöytää sinne ja toimin vaan yksinkertaisena tarjoilijana.

Myöhemmin kun ruvettiin selvittämään niin kutsutun suurlakon asioita, asioita. Kaupunki oli antanu jonkin määrärahan näille järjestyksen ylläpitäjille, siis silloisille poliiseille ja muille siihen kuuluville. Mutta kun suurlakko oli ohi ja kaikki uudelleen järjestyksessä, niin kaupunki pyysi tilitystä. Ja sekös oli vaikea tehtävä. Siinä muun muassa juuri nämä poliisikamarin pikku tehtävätkin. Ja tätä tilitystä hoiteli ja kirjanpitoa siitä hoiteli tarkka, hyvin tarkka kirjanpito ihminen kun Lauri Herlin. Se tiukkas ja tiukkas, mutta eihän minulla esimerkiksi ollu mitään tietoo mitä mikin kahvipöydän, kahvitarjoilu maksoi koska minulla ei ollu ollu rahaakaan niitten hankkimiseen. Mutta jonkinlaisen tilityksen hän sentään sai, mutta miten tarkka se oli ja miten se

mahto tätä tarkkaa tilitysmiestä kiusata ettei joka penni ollu tarkalleen merkittynä mihin ne menivät.

Itse varsinaisesta suurlakosta on kirjoitettu niin paljon, ettei tässä kannata niistä puhua.

Mutta kerron yhden pikku jutun, joka on minusta niitä vitsikkäimpiä. Tuolla poliisikamaria vastapäätähan oli silloin, silloin nykyinen suurkirkko, silloinen Nikolain kirkko ja sen portailla piti kokouksiaan, kokouksiaan eräs Volt. Hänellä oli omalaatuisia mielipiteitä ja hän selvitteli kovasti esimerkiksi tätä eläinten käyttöä vastaan. Kerran muun muassa siellä oli joukko kuulijoita kun hän sanoi, että voiko teistä kukaan sanoa mitään ravintoainetta, jota saatais suorastaan eläinkunnasta. Siellä eräs ylioppilas huusi silloin, silakka ja sai koko kuulijakunnan nauramaan. Mutta ei Volt siitä välittänyt, hän jatkoi esitelmiänsä.

Näin samaisen Voltin silloin tällöin siellä poliisikamarissakin.

Se kävi siellä juttelemassa, juttelemassa tämän meidän poliisin, silloisen poliisin Jon Kockin kanssa. Mitä ne juttelivat, siitähän emme me sivulliset kuulleet mitään, mutta jotakin tärkeitä heillä oli siellä.

Sanotaan, että kaikki loppuu aikanaan. Aikanaan päättyi myöskin tämä suurlakko. Mutta siitä olivat erimielitä työväen joukot ja nämä ylioppilaat, jotka sitä varsinaisesti Helsingissä järjestivät. Itse suurlakon ajoilta voisin vielä kertoa, olihan minulla siellä paitsi serveeraajan tehtävä myöskin muuta tehtävää. Meille tuotiin materiaalia, siinä oli yks nappi ja valkosta silkkinauhaa ja punasta silkkinauhaa ja pieni hakaneula. Minun oli valmistettava siitä, siitä kokardi helsinkiläiselle suojeluskuntapäällikölle. Minä ompelin. Panin punasta silkkinauhaa napin päälle, ompelin sen kiinni ja sen ympärille poimutin sitten tätä valkosta silkkinauhaa ja näitten taakse kiinnitin pienen hakaneulan ja niin syntyi tämmönen punavalkonen kokardi, joka kiinnitettiin silloisen, silloisen niin kutsutun suojeluskunnasta päällikön napin, takin pieleen.

Valmistettiinko niitä useampia, mutta tämän varsinaisen päällikön merkin olen minä kylläkin valmistanut.

Vielä on jäänyt mieleeni yks pikku tapaus. Siinä poliisikamarissa oli, oli semmonen osasto, jota sanottiin löytötavaraosastoksi. Ja tätä hoitamaan joutui eräs tuttavani Hämeenlinnalainen.

Tapasin hänet kerran siinä ulkopuolella poliisikamarin ja hän sanoi minulle, tule katsomaan minun varastoon, minun osastooni. Menin ja hän oli sinne järjestänyt kaikki löytötavarat. Löytötavarana oli etupäässä kalosseja. Ja hän oli järjestänyt ne niin hyvin kuin, niin kuin hän osas ja sano, suurta vaivaa tuottaa se, että ihmiset ovat aina kun, aina kun tulee huuto, että kasakat tulevat ja ne

juoksevat pakoon, niin ne pudottavat kalossinsa, mutta ne pudottavat usein vaan toisen kalossin. Paria minä en täältä juuri löydä.

No niin, suurlakkokin päättyi aikoinaan. Se päättyi näin silloisten ihmisten mielipiteitten mukaan hiukan yllättäen. Ei siinä sattunu Helsingissä mitään, mitään kasakoitten ilmestymistä, jota aina pelättiin. Eikä siellä sattunu mitään muutakaan, kaikki meni suhteellisesti rauhallisesti. Ainoastaan loppu kohdassa, mutta siitä jokainen joka haluaa tästä saada selvän, siitä on tarkemmat kuvaukset, enkä minä tunne niitä muuta kuin mitä minä olen henkilökohtaisesti nähnyt.

Lähdin kerran, suurlakko oli ylioppilaitten, oli noin oikeastaan julistettu päättyneeks ja minä lähdin yliopistoon katsomaan, joko luennot alkaisivat. Matematiikanluennot oli silloin yliopiston päärakennuksessa, Aleksanterinkadun puoleisessa päässä, toisessa kerroksessa. Kävelin Aleksanterinkatua pitkin ylioppilastalolle päin, yliopistolle päin kun huomasin, että samalla marssi siinä neljä nuorta miestä rinnakkain. Joukko miehiä, jotka näyttivät olleen aseistettuja. Ei millään tavalla kivääreillä eikä muuta. Millä oli revolveri, millä oli mikin. Ja ihmettelin mitä tekemistä niillä on. Ne tulivat Aleksanterinkadun kulmaan, toisin sanoen, kulmaan jota nimitettiin Stockmannin kulmaksi. Sillä Stockmannin tavaratalo oli siihen aikaan, aikaan Senaatintorin varrella, Unioninkadun kulmauksessa. Ja siihen ne pysähtyivät ja sitten ne hajosivat. Olen kuullut sittemmin, että siinä oli hyvin tiukka paikka. Ylioppilaskaarti oli lähteny liikkeelle pakottaakseen, niin kutsuttua punakaartia, johon kuului vaan työväkee, etupäässä helsinkiläinen järjestynyt työväki, lopettamaan lakon. Sillä nämä olivat päättäneet, että lakkoa on jatkettava siks kunnes, kunnes on saatu uusi perustuslaki Suomelle. Mutta tämä ylioppilaittenkaarti oli päättänyt, että kun kerran on saatu varsinaisesti kaikki se mitä me, mihin me olemme lähteneet, niin lakko on lopetettava. Jatketaan eteenpäin sitten muulla tavalla, rauhallisemmalla tavalla. Ja tässä oli vähällä syntyä tappelu, mutta väitetään, että se olis ollu kapteeni Jan Voltin, niin Jan Voltin ansiota, että nuo lakkovahdit Stockmannin oville poistuivat. Ja niin ei syntynyt mitään aseellista kapinaa siinä. Tää on väite, jonka minä olen kuullut, mutta tästä on paljon kirjoitettu historiaan, niin että siitä minun ei kannata enempää kertoa, muuta kuin se mitä minä olen tässä henkilökohtaisesti nähnyt.

Kuten kaikki tiedämme, niin lasketaan, että suurlakkomme ja ehkä joittenkin muitten ansiosta, saimme sitten uuden perustuslain ja annettiin uudet, tuli uusi vaalilaki meille.

Minulla ei ole ollut mitään tekemistä sen järjestelyssä. Siinä olivat, olivat poliitikot ja huomattavat valtiomiehet sitä tekemässä, mutta kyllä me ylioppilaatkin siihen tutustuimme ja teimme omia suunnitelmiamme, jotka tietenkään eivät, joittenka edes kaiku ei kuulunu minnekään. Mutta itseksemme me kylläkin vähän yhtä ja toista suunnittelimme.